

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

Dějepisná olympiáda
51. ročník, 2021/2022
Okresní kolo – zadání I. kategorie

přidělené soutěžní číslo	body celkem

Jméno a příjmení:.....

Tematické zaměření ročníku: „**Šlechta v proměnách času**“.

Důležité upozornění – u každé otázky je rámeček uvádějící maximální počet bodů za otázku, do prázdného políčka se pak doplní získaný počet bodů. Celkem je možné získat **80 bodů**.

Zveme tě, letos již podruhé, na putování po historii šlechty v českých zemích, a to až do doby třicetileté války. Podíváme se na to, jakým způsobem se formovala a nabývala majetek, čím se zabývala, o co usilovala, s kým měla spory. Také, jak měl šlechtic podle tehdejších představ vypadat. A samozřejmě nezapomeneme ani na některé významné šlechtice a šlechtické rody i jejich sídla. Tak šťastnou cestu!

Úkol č. 1

Podle středověkých představ byl panovník vládcem a majitelem veškeré země ve své říši. Nejstarší šlechta pak získávala své majetky pouze do dočasného vlastnictví za služby, které mu poskytla. Šlechta samozřejmě dlouhodobě usilovala o definitivní zisk takového majetku do svého trvalého vlastnictví. (Zakroužkuj správnou odpověď.)

1. Jak se nazývá panovníkem propůjčená země?

- a) léno
- b) úhor
- c) role
- d) újezd

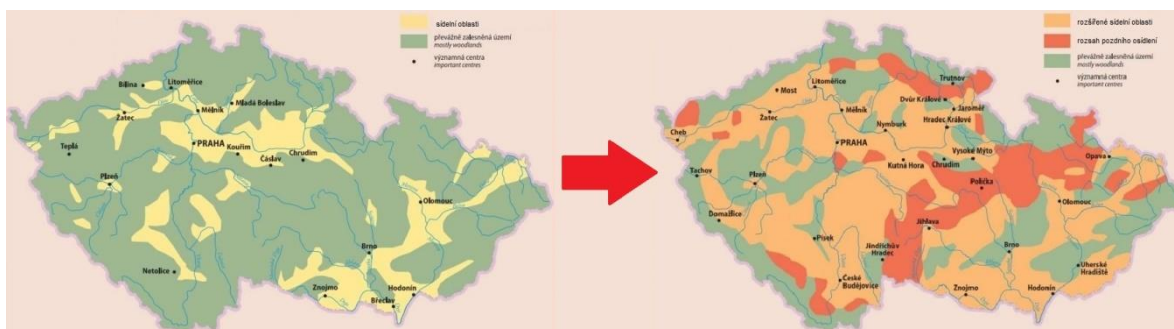
2. Jak se označuje majetek šlechty, který panovník převedl šlechtickému rodu do stálého vlastnictví (a tedy již nepřipadal zpět panovníkovi po smrti šlechtice, který byl panovníkem obdarován)?

- a) dědičná role
- b) prvorozená država
- c) dědičné léno
- d) trvalá lhůta

2	
---	--

Úkol č. 2

Obrázek níže ukazuje průběh procesu získávání nových sídelních území, na kterém se i šlechta významně podílela a kterým značně rozšířila své majetky.

Napiš:

- a) Jak se tento proces nazývá. _____
- b) Ve kterých dvou staletích byl tento proces nejvýraznější. _____
- c) Jak se označují města, která založili šlechtici na svých panstvích. _____
- d) Z nabídky vyber dva termíny, které souvisí s tímto procesem a s vrchnostenskou správou takto založených vesnic a měst:
breviář — farář — lokátor — motor — rychtář — žaltář

5	
---	--

Úkol č. 3

Šlechtický stav vznikl v raném středověku z družiny knížecích bojovníků. Tito družiníci dostávali od knížete za zásluhy úřady.

**NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY**

K jednotlivým charakteristikám napiš název úřadu.

- a) Správce knížecího hradu se nazýval _____
- b) O přísun pokrmů na knížecí tabuli se staral _____
- c) Nápoje podávané na knížecí hostině měl na starosti _____
- d) Tento úředník se původně staral o knížecí šaty, cennosti a peníze. Také se podílel na soudní činnosti. Jedná se o _____
- e) Dodání divoké zvěře do knížecí kuchyně měl na starosti _____

5	
---	--

Úkol č. 4

Na obrázku vidíš obřad, který úzce souvisel s životem šlechtice (ale i s panovníkem). Jedná se o obřad, kterým byly člověku slavnostně uděleny čestný titul válečníka a příslušnost ke šlechtickému stavu (pokud již nebyl šlechticem původem).

- a) Jak se tato ceremonie nazývá?

- b) S kterou součástí odění a kterou zbraní je tento obřad spojen?

Součást oděvu - _____, zbraň - _____

- c) Jakým titulem byla od této chvíle označována osoba, která tímto obřadem prošla?

- d) V nabídce zakroužkuj tři hlavní charakterové vlastnosti, které se požadovaly po nositeli takového titulu.

Nabídka: čestnost — dobročinnost — laskavost— pokora — rozhodnost — statečnost — věrnost — vzdělanost — záliba v umění

7	
---	--

Úkol č. 5

Nejprve si prohlédni obrázek a pozorně přečti ukázkou z Knihy tovačovské, která popisuje jednu podstatnou záležitost pro šlechtickou obec. Týká se totiž změny ve způsobu jednání jednoho z nejdůležitějších úřadů zemské správy.

Poté splň úkoly.

„Léta B. MCCCCLXXX najprv v Olomúci, když práva puštěna jsú a súd zaseděn jest, za úřadu p. Václava z Bozkovic a v Brně pana *Viléma z Pernšteina*, těch práv komorníkův, s vůlí pana hajtmána a pánuov i vši země začali se v jich dsky nové českú řečí vkladové vpisovati, neb prve latinsky vpisováno bylo. A k tomu páni pro obec a pány komorníky svolili, pro menší práci a lepší rozum těm, kteří latině neumějí, neb mnozí latinu k svému rozumu vykládali, protož aby prostý rozum český stál.“

A. Doplň:

Důležitým fórem šlechtické politiky byly od vrcholného středověku _____.
Veškerá jejich ustanovení byla zapisována do _____ (viz obrázek), které jako své úřední knihy vedl _____. Tyto knihy byly vedeny pro Čechy v Praze, pro Moravu pak v Brně a _____.

B. Odpověz:

- Ve kterém roce se změna popisovaná v naší ukázkě z Knihy tovačovské odehrála?

- Ve kterém jazyce byly tyto úřední knihy vedeny dříve? _____
- Ve kterém se pak vedly po přijetí změny? _____

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT ČESKÉ REPUBLIKY

Úkol č. 6

Nyní se seznámíš se třemi významnými středověkými dokumenty spojenými s českou šlechtou. Tvým úkolem bude propojit to, jak se daný dokument obvykle nazývá, s úryvkem dokumentu a smyslem textu dokumentu. Doplň tabulku. (Do tabulky vpisuj písmena, jimiž je úryvek a smysl textu označen.)

Dokumenty:

1. Statuta Konráda Oty
2. Inaugurační diplom Jana Lucemburského
3. Stížný list české šlechty proti upálení Jana Husa

Úryvky z dokumentů:

A. *Konečně, aby veškeré podezření a jakýkoli důvod nelibosti byl odstraněn, jenž by vůči nám u pánů a vladyk království českého mohl vzniknouti, takový si zákon s nezměnnou nutností ukládáme a pro nás a pro naše nástupce s povinností trvalé závaznosti utvrzujeme, že žádného cizince neustanovíme ani hejtmanem, ani purkrabím nebo kastelánem na našich hradech, ani žádného úředníkem neb poživitelem úředního důchodu v Čechách či na Moravě nebo při našem dvoru...*

B. *Všechny nemovitosti, které urození muži jak vyšší, tak nižší za času vévody (jméno vévody záměrně vynecháno) drželi, dodnes beze sporu spravedlivě a pokojně, nechť drží nadále v dobrém pokoji a míru.*

C. *Proto mi, usilující s pomocí boží, pokud můžeme, o svrchu řečený zákon boží a milování bližního, za nejmilejšího našeho bližního dobré paměti ctihodného (jméno záměrně vynecháno), hotového bakaláře svaté teologie, evangelického kazatele, kterého jste nedávno na koncilu kostnickém, nevíme jakým duchem vedeni, ač se nepřiznal, ani nebyl řádně, jak se slušelo, usvědčen, a ač jste proti němu nedovodili a nedokázali žádné bludy a kacířstva ...*

Smysl dokumentů:

- a) Dokument, který šlechtě zaručil dědičnou držbu majetku.
- b) Dokument, který musel vystavit Jan Lucemburský české šlechtě při nástupu na český trůn. Mimo jiné musel slíbit, že žádné úřady nesvěří do rukou zahraniční šlechtě.
- c) Dopis zasláný představitelům kostnického koncilu. Česká šlechta si stěžuje na okolnosti upálení Jana Husa.

Dokument	Úryvek z dokumentu	Smysl dokumentu
Statuta Konráda Oty		
Inaugurační diplom Jana Lucemburského		
Stížný list české šlechty proti upálení Jana Husa		

6	
---	--

Úkol č. 7

Šlechtic na obrázku pochází podle svého znaku z významného českomoravského rodu, který za své rodové sídlo měl dva stejnojmenné hrady (byť ten v Čechách je odlišen zemským přívlastkem). Urči:

- a) Ze kterého rodu pocházel? _____

(Nápověda: Šlechtic drží tzv. mluvící znak, tedy jeho vyobrazení prozrazuje název rodu – i když v tomto případě je třeba použít němčinu.)

- b) Do období které královské dynastie se podle praporu jezdec hlásí? _____

2	
---	--

Úkol č. 8

Život jednoho z dalších významných šlechticů skončil popravou před tehdejším hradem Hlubokou. Mnohem později tuto událost popsal ve svých Obrazech z dějin národa českého spisovatel Vladislav Vančura:

Potom Vítek, pán hradu Hluboké, na tři otázky třikrát odpověděl stejně a Záviš byl sťat. Jeho tělo vydáno jest příbuzným. S velikou slávou konaly se pohřební obřady. Šest rytířů neslo šest svící tlustých jako polena. Sedmý držel v napřažených rukou podušku a na ní helmici obtočenou závojem, osmý nesl Závišovy meče, devátý štít, na němž byla vykrojena růže, milostný květ.

Na základě přečteného textu i svých znalostí odpověz:

- a) Jak znělo celé jméno Záviše? _____

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

- b) Jak se nazýval významný starý šlechtický rod, z jehož jedné větve pocházeli zmiňovaní Vítek i Závíš a kterému patřila spolu s mnoha dalšími jihočeskými sídly i Hluboká?

- c) Co měl tento rod ve svém erbu? _____

3	
---	--

Úkol č. 9

A. Středověká společnost měla jasnou představu, jak se má správný šlechtic chovat. Svou představu nám ve svých spisech zanechal šlechtic a spisovatel Tomáš Štítňý. Přečti si texty, odpověz na otázky, případně rozhodni ANO/NE podle toho, zda je dané tvrzení pravdivé.

I jest zvláštní úřad stavu rytieřského, aby zvláště bránili před násilím kněží, vdov, sirotkům a pravdu křesťanskou plodili, kudyž mohúc v svém vladení, a tupiti křivdu, a družně býti se svým tovarystvem, majíc najprv milost k Bohu a potom pro Buoh ke všem lidem, a tu milost ukazovati, s kým se kto obierá, každému, pokadž umie aneb muož, ale vždy tak, aby v něm zlosti nemiloval.

- a) Autor v úryvku charakterizuje vlastnosti nižší, nebo vyšší šlechty? _____
- b) Které tři skupiny lidí měl takový šlechtic dle Tomáše Štítňého hlavně chránit? _____, _____, _____
- c) Rytíř měl za úkol ochraňovat slabé a nemusel u toho dbát na křesťanskou morálku. ANO/NE
- d) Správný rytíř se měl vyvarovat zbytečné zlosti k nepřátelům. ANO/NE

Tomáš Štítňý měl představu i o tom, jak by se měl správný šlechtic oblékat. V textu ironicky kritizuje rytířskou módu.

To-li také k rytieřstvie sluší, tak dlúhé nositi čépy aneb špice u střevíc, tak se rozličnými řemeny uvázati, jímž pro ně rytieř nemož býti hotov postihnúti aneb utéci aneb chutně vstáti, když spadne?

- e) Štítňý na soudobé rytířské módě kritizoval to, že se nehodila k boji. ANO/NE

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

B. Který z obrázků nejlépe vystihuje popis Tomáše Štítného? Srovnej text s obrázky, zároveň si uvědom, že Tomáš Štítný tvořil na přelomu 14. a 15. století. _____

a

b

c

8	
---	--

Úkol č. 10

Obraz šlechtice jako především válečníka se postupem času mění a s nástupem renesance získává šlechtictví jinou podobu. Takto například charakterizoval dobrého šlechtice ve svém cestopise ze 16. století Oldřich Prefát z Vlkanova:

Vaše Milost pak, pane milostivý, netoliko pošli jste z ctné a šlechetné krve a z rodu knížecího velmi starého, znamenitého, ale také předky své a slavné paměti pana otce Vaší Milosti, ve vší cti a šlechetnosti následovati ráčíte. Jest pak známé všem, kterak pan otec Vaší Milosti netoliko k literárnímu svobodnému umění a zvláště k astronomii a k těm tajnějším a skrytějším uměním náchylen byl, takže jest i z jiných zemí lidí učené nemalým nákladem k sobě vyvolával, ale nadto vejš i sám také mnohé krajiny [prošel] za žádnou jinou příčinou než aby rozličných národův mravy, obyčeje, povahy, práva a spůsoby rozličné shlédli, znaje dobře, že to dvě na lidi urozené a šlechetné předně náleží: jedno, aby uměním svobodným vtipy své přirozené zvoštřiti hleděli, a druhé, aby mezi rozličné národy se prošli pro spatření obyčejuov a mravuov lidí v cizích krajinách obývajících. A tak nejsauce domaválení aby potom uměli k lidem se chovati.

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

Na základě ukázky vyber z následujícího nabídky šest rysů, které měl mít dobrý šlechtic 16. století:

dobry původ — kulturní a společenský rozhled — obratnost ve zbrani — podpora učenců — politická moc — schopnost jednat s lidmi — síla — statečnost — šlechtnost — vzdělanost — velká rodina

6	
---	--

Úkol č. 11

Starost o hospodaření panství a správu majetku tvořila důležitou součást šlechtického života (byť šlechtice v tomto často a leckdy mnohem úspěšněji zastupovaly jejich manželky). Správa majetku však nezřídka vedla i ke sporům s okolními vlastníky půdy. Přečti si následující ukázkou a odpověz na otázky pod ní:

Já Jan z Šelnberka a s Kosti, najvyššie kancléř královstvie Českého, známou činím . . . že jsem učinil smlůvu dobrovolnú a dokonalú mezi urozeným pánem panem Adamem Thovačovským z Cimburka a na Mladém Boleslavi synem mým milým s jedné, a múdrymi a opatrnými pány purgmistrem a radú města Olomúce s strany druhé, a to takovúto: jakož jsú již dotčení purgmistr a rada pohnali pana Adama Thovačovského, kderak by mimo starodávni obyčej bránil a hájil rybářóm Olomúckým udicemi povrchní na Moravě Samici ryb lovití oc; kdežto já chtěje, aby takový pŕhon mezi stranami výš psanými pomínul a raději dobrá vuole mezi nimi aby byla, takto sem je o to smluvil a srovnal:

Item najprvé že rybáři Olomúckých mají na té vodě Moravě toliko na Samici svobodně povrchní udicí na člunek jezdic ryby lovití, a jiným nižádným lovem nemají aniž moci budú jmíti lovití, bez překážky lidí páně Adamových.

Item rybáři páně Adamovi mají a moci budú týmž vším obyčejem na jich gruntích Olomúckých na Moravě též povrchní udicí na té vodě Samici bez překážky lovití.

- Kdo pohnal (tedy zažaloval) svého oponenta k soudu? _____
- Kdo byl ve sporu obviněným? _____
- Co bylo předmětem sporu? _____
- Skončil soud trestem, nebo se strany rozešly smírně? _____

4	
---	--

Úkol č. 12

Během historie také docházelo často ke sporům mezi panovníkem a šlechtou. Přečti si pozorně úryvky z dobových dokumentů a odpověz na otázky.

A) Tam snadno získal Jindřich z Lipé, který, jak se zdá, nejvíce usiloval o milost u krále a královny, milost dříve odpíranou, nyní jako dobrovolně nabídnutou... Tam král Jan přísahal a stanovil, že musí od sebe a z království odstranit všechny Porýňany a cizí bojovníky, kteří mu poskytli pomoc ve válkách, a že nesmí žádnému cizinci a přistěhovalci svěřovat obročí, nýbrž že bude projednávat všechny záležitosti království s radou Čechů. (Zbraslavská kronika)

Rozhodni, zda tvrzení vyplývá z textu:

a) Tento zápis ze Zbraslavské kroniky pojednává o době vlády Lucemburků.	ANO/NE
b) Ve zmiňovaném konfliktu prosadila nakonec své požadavky česká šlechta.	ANO/NE
c) Král Jan nesměl sám žádnému cizinci svěřovat úřady a příjmy.	ANO/NE

B) Ti čeští páni, kterým se nelíbil Jiří,

těžko se s novým králem smíří:

stále vedli válku proti němu,

která byla celé zemi k zlému.

Nový král byl ještě mladý,

neměl žádné peníze,

o válce neměl ani zdání

a královské statky, hrady

měli pevně v rukou čeští páni...

(ze Starých letopisů českých)

Vyber dvě tvrzení, která nejvíce odpovídají situaci v českých zemích popisované v úryvku ze Starých letopisů českých.

- Za nástupce Jiřího z Poděbrad Ferdinanda Habsburského měla česká šlechta velkou moc.
- Jiří z Poděbrad zemřel mladý v boji s českou šlechtou.
- Mladý Vladislav Jagellonský, nástupce po Jiřím z Poděbrad, neměl na počátku své vlády jednoduchou situaci ve vztahu k české šlechtě.
- Po smrti Jiřího z Poděbrad měla šlechta poměrně velkou moc.

Tvrzení odpovídající textu: _____, _____

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

Úkol č. 13

Tématem následujícího komiksového příběhu z knihy Obrázky z českých dějin a pověstí je jedno z neznámějších povstání poddaných ve středověku. Obrázky si prohlédni a seřaď je tak, aby popisovaly celý příběh, jenž je spojen i s pověstí.

a

b

c

d

e

A. Seřazení: 1. ____, 2. ____, 3. ____, 4. ____, 5. ____

B. a) Jak se jmenoval muž, který byl v příběhu popraven? _____

b) Jak se dodnes nazývá ona věž? _____

c) Ve kterém městě ji můžeme navštívit? _____

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

Úkol č. 14

S nástupem novověku se měnil i vzhled šlechtických sídel.

A. V následujícím textu najdi tři jednoznačně chybné informace a vypiš je.

V průběhu 16. století šlechta začala přestavovat gotické hrady v pohodlnější barokní sídla. V nich začala využívat typické prvky – arkády, římsy, apsidy, sgrafita. Stěny zdobily závěsné obrazy i tapisérie. U zámku obvykle nechyběla zahrada. Mezi takové zámky patří např. Český Krumlov, Litomyšl, Karlštejn.

Chybné informace: _____, _____, _____

B. Rozhodni, na kterých obrázcích se nacházejí právě takto přestavěná sídla.

a

b

c

d

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

Úkol č. 15

V 15. -16. století se šlechta začala potýkat s nedostatkem financí, a tak hledala nové zdroje.

Z nabídky vyber:

A) Z čeho šlechta hlavně získávala finance: _____, _____, _____,

B) Které z těchto zdrojů se v době raného novověku objevily nově: _____, _____

Nabídka:

- a) prodejem piva poddaným
- b) vybíráním poplatků z univerzit
- c) podnikáním v rybníkářství
- d) vybíráním desátků
- e) vybíráním dávek od poddaných
- f) prodejem zemědělských produktů

5	
---	--

Úkol č. 16

Důležitým pramenem pro poznání historie je korespondence. Přečti si úryvek z listu jednoho z významných předbělohorských šlechticů, který se v něm svěruje se svým „trápením“.

„ ... za to vás žádám, že mi dáte v Praze sekryt udělati, neb nemám ani čím listuov svých, kderé píši, zapečetiti, než toliko moším každý do kanceláře, aby mi zapečetěn byl, posílati; a někdy v kanceláři žádnýho nebude, pak moším ledačím zapečetiti. A ať mi jej pěkně vyryje, aby v zlatě bylo; neškodilo by nic, abyšte mi i prsten dali udělati.“

Těmito slovy si na svůj úděl stěžoval mladý šlechtic Petr Vok z Rožmberka (1539-1611).

Na základě textu odpověz na otázky, případně rozhodni ANO/NE, zda je dané tvrzení pravdivé.

A. Nahraď slovo *sekryt* (také psáno *sekret*) současným synonymem: _____

B. Zakroužkuj správnou možnost, proč Petr Vok z Rožmberka požadoval vyrobit prsten.

- a) Mladý šlechtic chtěl nákladným prstenem dobře reprezentovat svůj rod.
- b) Petr Vok byl vyhlášený kavalír, který chtěl zapůsobit na ženy ve svém okolí.
- c) Jednalo se o pečetní prsten.

2	
---	--

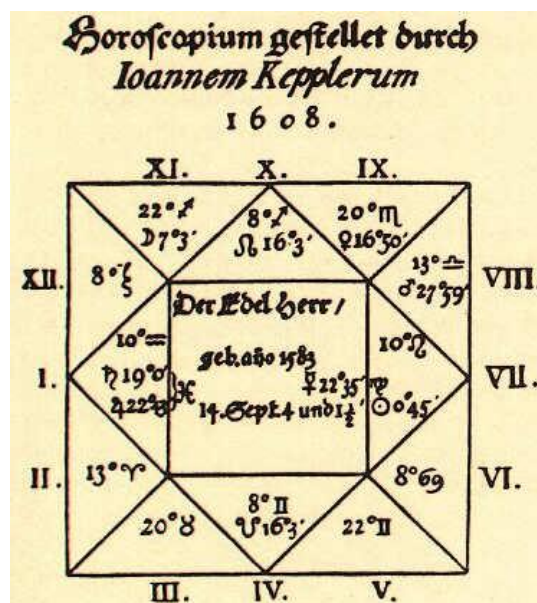
NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT
ČESKÉ REPUBLIKY

Úkol č. 17

Šlechtic na obrázku se honosil titulem frýdlantského vévody. Během třicetileté války zastával pozici nejvyššího velitele císařské armády. Nakonec však upadl do nemilosti Ferdinanda II. a v roce 1634 byl s císařovým souhlasem úkladně zavražděn ve městě Cheb.

A. Na základě indicií urči jméno šlechtice, kterého vidíš na portrétu.

Jméno hledaného šlechtice je: _____

B. V předchozí části otázky jsi určil jméno významného českého šlechtice. Ten si v roce 1608 objednal písemnost, jejíž část vidíš na druhém obrázku.

a) Napiš, co je na listině znázorněno. _____

b) Napiš jméno významného vědce, u kterého si tento šlechtic písemnost objednal? (Napiš počestěnou verzi jména.) _____